

5. SÚČASNÁ ÚPRAVA UDEĽOVANIA AMNESTIE A MILOSTI

5.1 Ústavná úprava

Ústava SR prešla zmenami vo vzťahu k úprave udeľovania amnestií a milosti celkovo prostredníctvom troch ústavných zákonov.

Prvú korekciu na základe poznatkov z využitia amnestie v roku 1998 priniesol ústavný zákon č. 9/1999 Z. z., teda druhá novelizácia Ústavy SR. Týmto ústavným zákonom bola zakotvená kontrasignácia, ktorá sa vzťahuje aj na amnestiu, ale nie už na milosť. Ako sme uviedli skôr, pôvodná ústavná úprava z roku 1992 nepoznala kontrasignáciu vôbec. V snahe zabrániť opakovaniu situácie z marca 1998, ale aj v snahe odstrániť tento nedostatok ústavnej úpravy, bola kontrasignácia doplnená do Ústavy SR v relatívne skromnom rozsahu čl. 102 ods. 2. Rozhodnutie prezidenta SR vydané podľa čl. 102 ods. 1 písm. j) Ústavy SR, ak ide o udelenie amnestie, je platné, ak ho podpíše predseda vlády SR alebo ním poverený minister. V týchto prípadoch za rozhodnutie prezidenta SR zodpovedá vláda SR.

Kontrasignácia v prípade amnestie znamená, že prezident SR môže udeliť amnestiu len po kontrasignácii, teda po spolupodpise predsedu vlády alebo ním povereného ministra. Súčasne platí, že predseda vlády a ani žiadny minister nie sú povinní rozhodnutie prezidenta SR o udelení amnestie podpísať, nie je možné ich k tomu prinútiť, ale je to ich rozhodnutie. Toto ich rozhodnutie totiž znamená, že za amnestiu preberá zodpovednosť vláda, ktorá ju nesie pred Národnou radou SR, vystavuje teda svoju dôveru, ktorú od Národnej rady SR dostala, aby mohla riadne a zodpovedne spravovať Slovenskú republiku, a to vrátane otázky verejnej bezpečnosti a bezpečnosti občanov Slovenskej republiky.

Kontrasignácia je vylúčená pri milosti. Je to prirodzené, pretože milosť zostáva aj naďalej výlučným osobným rozhodnutím prezidenta SR. Navyše, nie je možné predpokladať, že by spoločenská nebezpečnosť a ohrozenie z milosti mohli byť také, ako sú v prípade amnestie.

Kontrasignovanie rozhodnutia o udelení amnestie bolo prvou ústavnou poistkou na zabránenie zneužitiu tohto inštitútu. Keďže ale úprava v čl. 105 ods. 1 Ústavy SR zostala vo vzťahu k právu udeľovať amnestiu a milosť rovnaká, teda ich prechod na vládu SR so zachovanou možnosťou poveriť ich vykonávaním predsedu vlády, javí sa v situácii predpokladanej čl. 105 ods. 1 Ústavy SR kontrasignácia skôr ako formálna poistka, pretože predseda vlády SR by *ad absurdum* kontrasignoval svoje vlastné rozhodnutie, v prípade ak by bol zastupujúcim prezidentom SR.

Ďalšiu zmenu v ústavnej úprave udeľovania amnestií a milostí priniesol ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. Hlavným motívom zmien v čl. 102 ods. 1 Ústavy SR bolo zabrániť tomu, aby nemohlo dôjsť k zneužitiu týchto ústavných oprávnení prezidenta SR tak, ako tomu bolo v roku 1998.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. vstúpil priamo do samotného oprávnenia hlavy štátu podľa čl. 102 ods. 1 písm. j) Ústavy SR a upravil ho do dnešnej podoby. Podľa ústavnej úpravy z roku 1992 bolo oprávnenie prezidenta SR pri udeľovaní amnestie a pri udeľovaní milostí oveľa širšie ako po zmene z roku 2001. Rozdiel bol práve v amnestii vo forme abolície – tú predstavovala možnosť prezidenta SR svojím rozhodnutím nariadiť, aby sa trestné stíhanie nezačínalo, a ak sa začalo, aby sa v ňom nepokračovalo.

Úprava, ktorá bola súčasťou Ústavy SR, prekračovala štandardy amnestie a milosti typické pre demokratické a právne štáty. Ústavné poriadky demokratických krajín nešli v prípade zakotvenia a využívania amnestie a milosti v zásahu do princípu právneho štátu tak ďaleko, ako tomu bolo v Slovenskej republike.

Dôsledkom abolície vo vzťahu k súdnej moci, ale aj vo vzťahu k orgánom činným v trestnom konaní bolo, že súdna moc strácala svoje základné oprávnenie v právnom štáte, a to v riadnom procese uplatniť svoju právomoc, a ostatné orgány činné v trestnom konaní nemohli pokračovať vo svojej činnosti smerujúcej k zisteniu skutku a jeho kvalifikácii ako trestného činu a k odhaleniu páchatel'a tohto skutku. Páchatel' skutku tak zostával nepotrešaný, ale v zásade ani nebolo možné zistiť, či k trestnému činu došlo.

Práve táto forma amnestie bola zastupujúcim prezidentom v roku 1998 použitá. V dôsledku skúseností s rozhodnutiami predsedu vlády ako zastupujúceho prezidenta o amnestiách z 3. marca 1998 a 7. júla 1998 pristúpil ústavodarca v roku 2001 k limitácii udeľovania amnestie tým, že udelenie milosti alebo amnestie formou abolície už nie je možné, a bolo z ústavného textu vypustené.

Prezident SR podľa čl. 102 ods. 1 písm. j) Ústavy SR odpúšťa a zmiernuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahltádza odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. priniesol zmenu aj v čl. 105 ods. 1 Ústavy SR. Ak nie je prezident SR zvolený alebo ak sa funkcia prezidenta uvoľní a ešte nie je zvolený nový prezident, alebo ak bol zvolený nový prezident, ale ešte nezložil sľub, alebo ak prezident nemôže svoju funkciu vykonávať pre závažné dôvody, oprávnenia prezidenta podľa čl. 102 ods. 1 písm. a), b), c), n) a o) Ústavy SR prechádzajú na vládu SR. Vláda môže v tom čase poveriť svojho predsedu vykonávaním niektorých právomocí prezidenta. Na predsedu vlády prechádza v tom čase hlavné velenie ozbrojených síl. Oprávnenia prezidenta SR podľa čl. 102 ods. 1 písm. d), g), h), l), m), s) a t) prechádzajú v tom čase na predsedu Národnej rady SR.

Pre amnestiu a milosť je po zmene Ústavy SR z roku 2001 platné, že táto je nezastupiteľným právom prezidentu SR. Inak povedané, v situácii, ak úrad prezidenta SR nie je obsadený, amnestiu či milosť nemá kto udeliť.

Zmena v čl. 105 ods. 1 Ústavy SR tak odstránila paradox, ktorý mohol vyplývať z úpravy ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. pri kontrasignácii, ktorý sme uviedli skôr, a tým dala inštitútu kontrasignácie vo vzťahu k udeleniu amnestie zmysel.

Súčasná ústavná úprava oprávnenia prezidenta SR udeľovať milosť a amnestiu je teda výsledkom ústavných zmien vykonaných ústavnými zákonmi č. 9/1999 Z. z. a č. 90/2001 Z. z. Je výsledkom kombinácie zrušenia abolície, zavedenia kontrasignácie pri udeľovaní amnestie a neprenositel'nosti udeľovacieho práva v prípade uvoľnenia úradu prezidenta SR.

Zákon č. 422/2002 Z. z. bol významnou novelou zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok). Novela upravila čiastkové aplikačné problémy v konaní o udelení milosti, kedy bola definitívne potvrdená povinnosť ministra spravodlivosti zabezpečovať podklady pre prezidenta SR v konaní o udelení milosti, upravili sa právomoci pri overovaní splnenia podmienok v prípade, že udelenie milosti je viazané na ich splnenie. Rozhodovanie o splnení podmienok uložených odsúdenému v rozhodnutí o udelení milosti je právomocou prezidenta SR. V prípade, že prezident SR bez zavinenia obvineného neurobí rozhodnutie o splnení podmienok do jedného roka od uplynutia doby, na ktorú sa vzťahujú podmienky, má sa za to, že odsúdený podmienky uložené v rozhodnutí o udelení milosti splnil.

Ponechanie agraciácie a rehabilitácie malo svoje opodstatnenie. Orgány činné v trestnom konaní môžu pri týchto formách amnestie uplatniť svoju právomoc a súdna moc môže v súlade so svojím poslaním v právnom štáte rozhodnúť o vine a o treste. Je teda známe, či sa skutok stal a či je trestným činom, a taktiež je známa osoba páchatel'a. Hlava štátu využitím agraciácie alebo rehabilitácie

koriguje rozhodnutie súdu z dôvodov hodných osobitného zreteľa, ktoré v trestnom konaní nebolo možné alebo vhodné vziať do úvahy.

V tomto prípade zásah hlavy štátu nie je vo vzťahu k rozhodnutiu súdu apriórny, ale aposteriórny. Hlava štátu už pozná verdikt súdu, pozná trest a pozná osobu odsúdeného. Preto môže zohľadniť širšie okolnosti tejto osoby, prípadu, situácie, či už zdravotnej, alebo rodinnej, teda faktory, ktoré nemajú relevanciu z hľadiska trestného konania, ale sú práve faktormi podmieňujúcimi rozhodnutie hlavy štátu o udelení amnestie alebo milosti.

Sumarizujúc k udeľovaniu milosti možno povedať, že prezident SR má právo udeliť milosť vo forme agraciácie a rehabilitácie a toto jeho rozhodnutie nepodlieha kontrasignácii, pretože je vyjadrením jeho osobného prístupu k osobe, ktorej sa milosť udeľuje. Rozhodnutie prezidenta SR o udelení milosti môže byť zrušené Národnou radou SR, ak odporuje princípom demokratického a právneho štátu. Toto zrušujúce rozhodnutie je *ex constitutione* preskúmané Ústavným súdom SR.

Vo vzťahu k amnestii platí, že prezident SR má právo udeliť amnestiu vo forme agraciácie alebo rehabilitácie. Jeho rozhodnutie podlieha kontrasignácii predsedom vlády alebo ním povereným členom vlády. V takom prípade zaň preberá zodpovednosť vláda SR. Rozhodnutie prezidenta SR o udelení amnestie môže byť zrušené Národnou radou SR, ak odporuje princípom demokratického a právneho štátu. Toto zrušujúce rozhodnutie je *ex constitutione* preskúmané Ústavným súdom SR.

Ústavodarca do oprávnenia udeľovať amnestiu a milosť zasiahol aj v roku 2017 ústavným zákonom č. 71/2017 Z. z. Tomuto ústavnému zákonu sa budeme venovať v nasledujúcom texte podrobnejšie.

5.2 Úprava v trestnom práve

Cieľom trestného konania v súlade s jeho predmetom tak, ako ho vymedzuje § 1 TP, je zistiť a potrestať každého páchatel'a trestného činu, uložiť mu spravodlivý trest pri súčasnom rešpektovaní koncepcie základných ľudských práv a slobôd. Sú však spôsoby a prostriedky, ktoré môžu ovplyvniť predmet trestného konania a súčasne takto významný spoločenský záujem. Za tie najvýznamnejšie a súčasne z pohľadu spoločnosti aj najcitlivejšie vnímané možno považovať amnestie a milosti.

Ďalej je účel trestného postihu doplnený o potrebu individuálneho preventívneho pôsobenia, ktoré vyvoláva aj generálne preventívny účinok. Okrem toho, trestný postih má súčasne vyjadriť morálne odsúdenie nad páchatel'om a jeho

osobou, nad jeho konaním (v prípade trestov ako jednej z trestných sankcií pre fyzické osoby).

Udelenie milosti hlavou štátu môže pôsobiť ako silná pozitívna motivácia pre páchatel'ov smerom do budúcnosti, no rovnako tak môže byť nástrojom, ktorý zmarí začaté dosahovanie účelu trestu a rovnako tak negatívne bude dopadať na generálnu prevenciu trestnoprávneho postihu. Azda najdiskutovanejším problémom v súvislosti s inštitútom udelenia milosti a amnestie je porušenie práva na spravodlivý proces. Prirodzene, restoratívna justícia smeruje k náprave a obnove narušených vzťahov, a teda odpustenie a zabudnutie na staré krivdy je určitým krokom dopredu. V prípade individuálnych milostí je možné nespravodlivosť pociťovať v tom, že za rovnakých podmienok je v niektorých prípadoch trest odpustený a, ako bolo naznačené, vo veľmi podobných prípadoch naopak nie. Amnestia v dôsledku absencie skúmania konkrétnych prípadov (ich podrobností, podmienok, okolností spáchania trestných činov) zasa nie je milosťou v pravom slova zmysle.

Nezriedkavo sa v tejto súvislosti objavuje problém justičných omylov. Žiadny systém nemôže výskyt týchto omylov úplne vylúčiť, a preto existencia milosti ako posledného prostriedku zmiernenia ich dôsledkov má svoj význam. Toto možno vnímať aj v kontexte vývoja vedy a techniky a prostriedkov dokazovania a preukazovania viny v trestnom konaní, ktoré sa vyvíjajú a modernizujú. Také spôsoby preukazovania viny, ktoré sú dostupné v súčasnosti, nemuseli byť realizovateľné pred niekoľkými rokmi. Aj v tomto smere je možné hovoriť o prínose milosti.

5.2.1 Hmotnoprávne aspekty

Amnestia a milosť sú právnym inštitútom zmiernujúcim tvrdosť ustanovení Trestného zákona mimo rozhodovacej činnosti súdov a možností ustanovení Trestného zákona. Oddelením amnestie a milosti od činnosti súdov sa poukazuje na odlišnosť týchto nástrojov oproti iným právnym inštitútom, ktorými sa tiež odpúšťajú alebo zmiernujú tresty, alebo sú svojím účelom a obsahom podobné právnemu inštitútu amnestie a milosti. K inštitútom, ktoré sa približujú svojím účelom a obsahom k amnestii a milosti, môžeme zaradiť najmä účinnú ľútosť, zahľadanie odsúdenia, zmenu zákona, podmienené prepustenie a podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu, upustenie od potrestania.

Inštitúty zániku trestnosti a trestu sú upravené vo všeobecnej časti Trestného zákona, konkrétne v tretej hlave.